

“Les herboristeries estan **desarrelades** dels usos tradicionals”

Joan Pellicer (Bellreguard, la Safor, 1947) és un metge que fa molts anys va abandonar l'ofici i es va dedicar a l'estudi dels diversos usos tradicionals de les plantes. L'interès obsessiu per aquest vast llegat ha convertit Pellicer en un erudit que amb un grapat de llibres i les intervencions en el canal Punt 2 ha començat a popularitzar aquests sabers en perill d'extinció.

Els dos volums publicats del *Costumari botànic*, el primer de la *Flora pintoresca del País Valencià*, *Meravelles de Diània* o *Herbes medicinals al País Valencià* són algunes de les obres de Joan Pellicer i Bataller, un etnobotànic autodidacte que es dedica des de fa molt de temps a la recopilació d'un saber que es perd ràpidament, el de la ruralia valenciana en els usos més diversos de totes les plantes de la rica flora del País Valencià. La urgència per recuperar aquest llegat s'ha convertit en una “febre”, com ell mateix reconeix, però també s'ha entestat a divulgar-lo, plenament convençut de les moltes utilitats amb què ens podem trobar. Així, Pellicer intervé al programa setmanal de Punt 2 *Medi Ambient*, una illa de dignitat professional a la televisió valenciana, una finestra des de la qual explica la sorprenent quantitat d'usos que podem donar a totes les herbes.

—Vostè conta en un llibre l'origen d'una planta, l'adonis primaverl, que va nàixer gràcies a la relació mitològica entre Afrodita i Adonis. Poques pàgines després, dóna la recepta per a fer un licor d'herbes, l'herberet alcoià, amb pèls i senyals. Sí que és dispersa, l'etnobotànica.

—Cada espècie botànica remet a uns usos que poden ser molt diversos, fins i tot els d'una mateixa planta. L'amplitud de l'etnobotànica és vastíssima perquè la majoria de la cultura humana s'ha reflectit a través de les plantes. A l'espai de l'etnobotànica,

que es interdisciplinàri, conflueixen moltes disciplines, com ara la lingüística, la mitologia, la química, la medicina o l'etnografia.

—Ha estudiat tots els usos de les plantes que s'han fet en la nostra cultura.

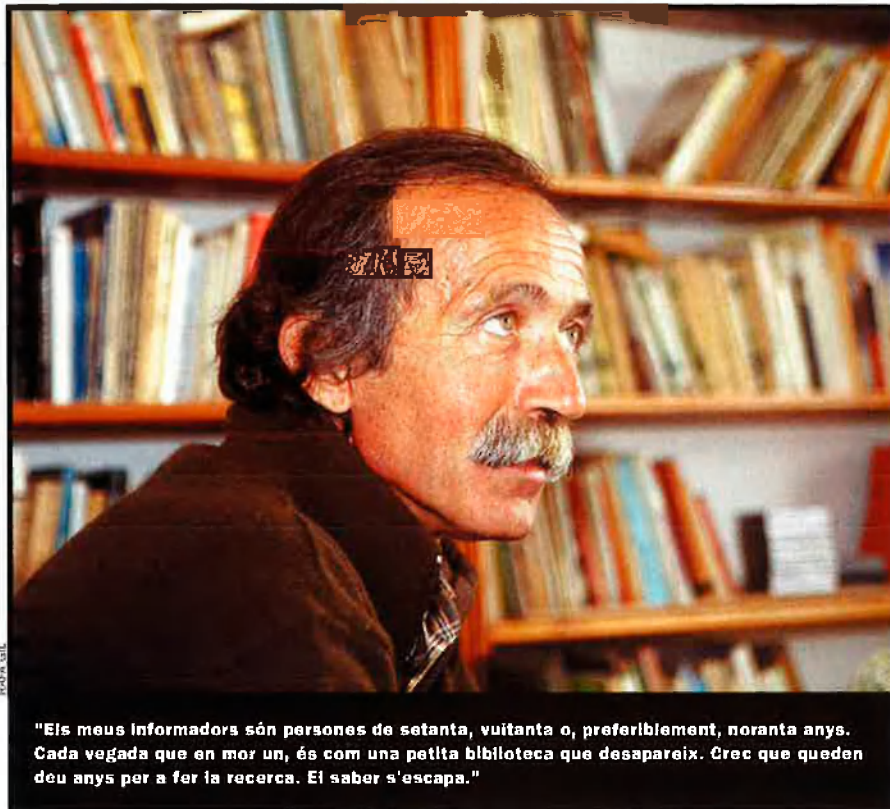
—De les plantes, s'han fet usos molt diversos, com medicinals, cosmètics, artesanals, agrícoles, culinaris, domèstics, festius o simbòlics. L'alfàbega, per exemple, s'utilitza per a la festa i també en la cuina, per a preparar salses o per a fer tasses antinervioses o digestives.

—Vostè ha tingut un especial interès pels usos medicinals, perquè era metge.

—M'he format dins de la medicina, i després he derivat cap a l'ús de les plantes.

—Aquesta medicina que vostè va practicar s'ha oblidat dels remeis de segles, que s'estan perdent?

—La medicina oficial ha viscut al llarg de segles en contacte amb la medicina popular, però alguns remeis sí que han passat a l'oblit, almenys dins de la medicina oficial. El 40% o el 50% dels medicaments que podem comprar en una farmàcia tenen l'origen en molècules vegetals, i les pistes perquè aquestes molècules s'utilitzaren per a una determinada patologia venien de la medicina popular. Quan la medicina oficial sintetitza de la corfa del salze l'àcid acetilsalicílic, no ho fa a l'atzar. Ho fa guiada, perquè la corfa del salze era un antiinflamatori i un antipirètic. La medicina oficial es clava dins de la corfa del salze per trobar el principi actiu que explique

"Els meus informadors són persones de setanta, vuitanta o, preferiblement, noranta anys. Cada vegada que en mor un, és com una petita biblioteca que desapareix. Crec que queden deu anys per a fer la recerca. El saber s'escapa."

aquests usos tradicionals, i s'entropessa amb un àcid antiinflamatori que era analgèsic. El saber tradicional està encastat i viu dins de la medicina oficial, però una part d'aquest saber encara cohabita al marge d'aquesta medicina oficial i és utilitzat. Fins i tot un mateix pacient és client d'un oftalmòleg, d'un internista i d'un curandero al mateix temps. A l'estat espanyol, es gasten uns 20.000 milions de pessetes en plantes medicinals, en mercadets o herboristeries, la qual cosa vol dir que l'ús medicinal de les plantes està molt viu.

—Les herboristeries són cada vegada més de moda, però en canvi no sembla que aprofiten els sabers tradicionals del País Valencià.

—Aquest fet és un motiu de queixa. S'obren noves herboristeries desarracades dels nostres usos tradicionals, i darrere hi sol haver una empresa que ja els dona els usos, que obeeixen a una lògica més comercial.

—Aquesta tradició es perd. Vostè assegura que s'està trencant la cadena de transmissió de valor de segles.

—Qualsevol estudiós de la cultura rural sap que, excepte en alguns casos, és un fet constatable que s'està perdent la tradició. Qualsevol comunicant em confirma que els seus fills ja no saben res del que m'està contant. Són persones de setanta, vuitanta o, preferiblement, noranta anys, que tenen un bagatge cultural que per a ells ha estat natural, que formava part del seu poble i que ara està només dins del seu cervell. Si no va algun recercador, quan es mor un home d'aquests és com una petita biblioteca o un arxiu que desapareix, i cada dia en queden menys. Jo crec que queden deu anys per a fer la recerca, encara que sempre quedaran rastres, que cada vegada seran més diluïts i en menys quantitat. Jo tinc una certa febre, perquè veig que el saber s'escapa. Vaig a parlar, per exemple, amb un comunicant que era magnífic, que vaig conèixer fa cinc o sis anys, i ja no està.

—A la universitat, s'estudia aquest saber en perill d'extinció?

—A Barcelona, hi ha un equip compacte que fa les coses molt bé, encara que l'amplitud de l'arreglada és

tan gran que caldria que encara hi haguera més gent. A València, hi ha un farmacèutic que ha fet una gran arreglada, publicada a Castelló, i també alguns estudis parcials fets per persones que no es dediquen íntegrament a d'això, com els treballs de Toni Conca o de Daniel Climent. Hi ha àmplies parts del territori on no ha anat ningú a arreglar res. Jo, de totes maneres, no sé quin reflex pot tenir tota aquesta feina dins del que es considera cultura, ja que vivim una compartimentació. Hi ha una cultura que ve de l'àrea de la ciència i una altra que ve de l'àrea de les lletres, però jo no ho veig així perquè per a mi tot és cultura.

—En els seus estudis, tot es barreja, els elements científics amb les rondalles i els costums, per exemple.

—Jo estic en l'espai en què no m'interessa diferenciar les dues coses perquè tot forma una unitat. Una cosa és fer ciència, però després hi ha el científic que intenta fer entendre a la resta de la població el que s'està treballant, la divulgació de la ciència, que no és una tasca menor. Jo intente arreglar la informació i que no es quede en un prestatge dins de la facultat, sinó que el conjunt de la població valenciana tinga accés a aquest saber tradicional. Això, ho has de fer assequible a persones que no vénen del teu espai. Qui està fent aquesta tasca impecablement és Martí Domínguez, que és un entomòleg que després fa els bestiaris, que són una manera de despertar l'interès de la gent que no ha estudiat biologia.

—Vostè parla de fer assequibles els usos tradicionals que s'han fet de les plantes. En aquest intent, hi ha latent la idea que aquests coneixements poden tenir aplicació en el futur.

—Té un futur pràctic sempre que els humans caminem cap a una societat respectuosa amb totes les cultures i amb totes les terres, solidària i ecològica, i ja hi ha una part de la població que ho demana. Si, en canvi, es camina cap a les utopies orwellianes, tot açò desapareixerà, com tantes coses bones. Hem de fer un impuls per crear millor qualitat de vida, per tornar

a utilitzar les plantes directament en lloc dels derivats, per practicar les formes tradicionals de l'agricultura i de la ramaderia, i per recuperar el temps del món rural, que vivia acompanyat amb el ritme natural de les eixides del sol i dels cicles de les estacions. Tot això s'ha de conservar. Està en perill d'extinció, però no s'ha perdut.

—Acaba de reclamar una manera de viure més ecològica que recupere molts dels costums del món rural, però és curiós que quan parla amb molts dels seus informadors, que és dels qui trau la matèria bàsica, haja de deixar clar que vostè no és ecologista.

—L'ecologisme no s'ha venut bé. S'han produït actituds per part de certs ecologistes que no han estat les més afortunades. Al principi, la gent de la ruralia no sabia ni el significat de la paraula ecologia, però per a sorpresa meua quan apareix aquesta paraula també es produeixen certes actituds de prepotència. No de l'ecologista muntanyenc que se'n va a acampar o a caminar, sinó més prompte de les autoritats ecològiques, que no són l'ecologista comú que no té cap autoritat. Certes lleis restrictives han coaccionat els llauradors i els seus usos tradicionals, i sobretot han estat negatives les actituds de caps forestals d'imposar restriccions sense l'amabilitat o la comprensió que caldria. Els conflictes amb la gent de la ruralia sempre s'han resolt amb enfrontaments i imposicions. Quasi que es podria haver creat una espècie de "cos diplomàtic" dins de la Conselleria de Medi Ambient per actuar amb converses. Per aquesta manca de bona connexió, s'ha produït aquesta animadversió contra els ecologistes. Per aquesta raó, he de dir de vegades que no sóc ecologista.

—Ha parlat de desfetes ecològiques. A banda de malbaratar-se els coneixements de segles, es pot perdre també la mateixa matèria primera, sobretot en un espai que vostè ha estudiat prou com són les zones humides.

—Mentre discutim si hi ha risc que desaparega el coneixement, poden desaparèixer les mateixes espècies

botàniques que sustenten aquest saber. La cosa no és tan greu com això, però en alguns ecosistemes sí que hi ha el risc que desapareguen algunes espècies concretes. I com que, per a sorpresa meua, en els darrers tres o quatre anys, sembla com si haguérem tornat als anys seixanta, amb la febre de la construcció, l'especulació amb el territori i els grans complexos turístics, cada vegada l'espai natural és menor i el que queda està més degradat. En el territori que a mi m'ha tocat de nàixer, que és el territori diànic [les comarques centrals valencianes], hi ha aquesta doble fricció, la de tot el món urbanístic de la costa, que va en creixement, i la del creixement industrial importantíssim per la banda de ponent, que va a més.

—Hem raonat sobre la pèrdua del saber i també la d'algunes espècies. Hi ha una altra riquesa que vostè ha estudiat i que també està en perill d'extinció, com és el patrimoni lingüístic lligat als usos de les plantes.

—Una part de la llengua s'acantona en els oficis, com el món de la fusteria, el món de la pesca o en el món de les plantes. En qualsevol racó d'àmbit humà o cultural hi ha molta llengua que recuperar i posar en circulació. Una part del meu treball és la recuperació de tot el món de les paraules que giren al voltant dels usos i de les espècies botàniques. Em crida molt l'atenció que des del punt de vista lingüístic o filològic algunes espècies que no formen part de la flora mediterrània però que porten ací segles s'emporten la palma en la quantitat de noms. Hi ha una espècie ultramediterrània que té molts noms, com és el cep, el raïm, però la que més noms específics té és la dacsà. És increïble. És una espècie mexicana de la qual la gent ha fet un ús tan divers que pràcticament l'ha batejada tota, de dalt a baix. En principi, tots aquests noms poden provocar curiositat, però a un escriptor, en un moment determinat, li pot fer falta l'ús d'alguna paraula. Jo crec que el diccionari d'Alcover i Moll s'hauria d'haver continuat, amb aportacions noves, que massa bons filòlegs

“Les autoritats ecològiques han tingut certes actituds de prepotència. Els conflictes amb la gent de la ruralia sempre s'han resolt amb enfrontaments i imposicions”

que té aquest país. De vegades, detecte una certa por de recuperar tot el valencià. Jo entenc que no ha d'haver una plètorà diversa, tots els localismes no es poden gastar, però és molt bo primer arreplegar tot el que hi ha i després, sobre això, ja es fa la llengua oficial o normativa.

—Deu ser trist viure en un país en el qual és difícil sobreviure amb una tasca de recuperació patrimonial com la seua.

—El plaer de fer el treball és tan gran que superes les dificultats i acabes sense adonar-te'n. De vegades, és pesat, però és molt gratificant. La dificultat ve per la falta de comprensió pel tipus de cultura que faig. Hi ha gent que entén la cultura només quan ve del camp de les lletres, i els qui fem un poquet de ciència no tenim el suport que necessitariem. Jo em trobe sol, visc de la caritat. Per a les autoritats de la Safor, no compte absolutament per a res, i això que de públic no me n'ha faltat mai en tots els cursets que he fet, i no té res a veure amb la televisió. De totes maneres, ja m'he fet a la idea que he d'obrir-me camí al marge de les autoritats culturals de la meua comarca.

Miquel Calvet